Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

№ 5

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 656 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 30-mayda ruxsat etildi.

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:
Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:
Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Uy-joy qurilishi madaniyati, uning o'ziga xos xususiyatlari va tamoyillari 10
Davletov Islambek Xalikovich, Zikrullayev Valixon G'aybulla o'g'li

Hududlar investitsiya muhitini oshirish muammolari 16
Akbarov Bekmurod Miryakubovich

Qoraqalpog'iston Respublikasi ellikqal'a tumanida turizm klasterini joriy qilish mexanizmi 22
Norchayev Asatullo Norbo'tayevich

Small Business and Private Entrepreneurship is the Priority Direction of Our Country's Economy 28
Tulagan Tukhtaraliev, G'aniev Muhammadjon Xalilovich

Resurs soliqlarini soliqqa tortish mexanizmlarini takomillashtirish 31
Tursunova Zulayxo Abdujobir qizi

O'zbekistonda muqobil energiya manbalaridan foydalanish elektrotexnika sanoati rivojlanishining istiqboli sifatida 34
Uraimjonov Azizbek Raxmonjon o'g'li

Oliy ta'limning raqobatbardoshligini ta'minlashda ta'lim sifatining mohiyati va asosiy tamoyillari (O'zbekiston misolida) 40
Egamov Sevinchbek Maxsud o'g'li

Financial Mechanisms of Supporting Textile Products Export 46
Gaybullayeva Gulbaxor Maxmudovna, Yakubova Ugiloy Mamasoliyevna

O'zbekiston Respublikasida hududlarni mutanosib barqaror rivojlantirish masalalari va yechimlari 49
Hojiyev Tal'at Toshpo'latovich

Raqamli iqtisodiyot sharoitida ayollar biznesini shakllantirish yo'llari 54
Ibodullayeva Malohat Sirojiddin qizi

Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda qishloq xo'jaligini rivojlantirishning xorijiy tajribasi 57
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich

Turizm sohasi rivojlanishining istiqbollari 61
Ergashev Rahmatulla Xidirovich, Jabborova Zuhra Abdig'ani qizi

Jahonda kabel bozorini rivojlantirish xususiyatlari va tendensiyalari 68
Uralov Olimjon Mahammadjonovich

Namangan viloyatida yoshlarning iqtisodiy faolligi ko'rsatkichlari dinamikasini tahlil qilish 72
Mirzatov Baxtiyor Toxirovich

Turizm sohasiga malakali kadrlar tayyorlashdagi muammolar va ularning yechimlari borasida tavsiyalar 77
A. I. Raxmatov

Трансформация внешнеторговых связей Республики Узбекистана 83
Ахмедова (Жабборова) Нилуфар Икболжон кизи

Korxonalarda investitsiyalarni moliyalashtirish manbalari va usullarining tahlili 88
Kuziyeva Nargiza Ramazanovna, Xusanov Faxriddin Jamoliddin o'g'li

Turizmning mohiyati xususida nazariy yondoshuvlar va ularning tahlili 94
R. I. Pardayev

Katta hajmga ega bo'lgan maxsus qurtxonalarda boqilayotgan ipak qurtlariga harorat va namlikni ta'siri 101
Raxmanova Xuriniso Egamovna

Mahalliy byudjet daromadlarini shakllantirishda mahalliy soliqlar va soliqdan tashqari tushumlarning ahamiyati 104
Rajjaboyeva Dildora Zakirovna

Banklarda stress-test asosida ESG-risklarni baholash 110
Nilufar Sharipova

Yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda banklarda ekologik va ijtimoiy risklarni baholash va boshqarish tizimini joriy etishning ahamiyati 114
Karimov Shamsiddin Akram o'g'li

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Qimmatli qog‘ozlarni qiymatini baholash usullari va modellari ... 122
Botirxo‘ja Aziza Faxmuddin qizi

Sanoat ishlab chiqarishda diversifikatsiyaning nazariy asoslari ... 127
Davronbek Sharibjonovich Raximov

Mamlakatimizda innovatsiyalarni moliyalashtirishning amaldagi holati tahlili ... 133
Aminov Farrux Farxadovich

Raqamli iqtisodiyotda moliyaviy hisobot tahlilini takomillashtirishning o‘ziga xos xususiyatlari ... 138
G. J. Jumayeva

Qurilish sohasida logistika tizimlariga zamonaviy texnologiyalar bilan ta’minlanganlarning amaliy jihatlari ... 141
Mirsodiqov Abdulla Tursunaliyevich

Raqamli iqtisodiyot sharoitida inson kapitaliini boshqarishdagi muammolar ... 146
Nematova Shaxlo Egamberdiyevna

Aholi daromodlari va omonatlarini shakllantirishning nazariy asoslari ... 149
Xakimov Zohid Norbo‘tayevich

Tasvirlarga raqamli ishlov berish jarayonini intellektuallashtirish algoritmini yaratish ... 158
Zoirov O‘lmas Erkin o‘g‘li

Mintaqa iqtisodiyotida investitsiya faoliyatini moliyalashtirish samaradorligini baholash ... 164
Chilmatova Dilnoza Abdurahimovna

Возможности внедрения и развития исламских банковских продуктов в рынок Узбекистана ... 168
Иноятова Камола Фуркатовна

Davlat xizmatchisi faoliyatida ijtimoiy javobgarlikning o‘rni ... 172
X. X. Ikramov

Korporativ boshqaruv tizimida buxgalteriya hisobini tashkil qilishning o‘ziga xos xususiyatlari ... 176
Abdug‘aniyev Muhammadamin Abdug‘affor o‘g‘li

Hududiy kambag‘allik chegaralarini aniqlashning ahamiyati (Qashqadaryo viloyati misolida) ... 182
Hamdamov Shahzod Ilhom o‘g‘li, Alisher Yunusaliyevich Safarov

Kichik biznesga mahalliy investitsiyalarni jalb qilish va ulardan samarali foydalanishda franshizaning roli ... 189
Rabimqulov Sherzod Murtozayevich

Tijorat banklarida marketing strategiyalaridan foydalanishning ilmiy-nazariy asoslari ... 193
Maxamadjanov Akbar Maxamadaliyevich

Davlat sherikchilik asosida maktab va maktabgacha ta’lim moliyashtirishligini o‘ziga xos xususiyatligi ... 198
Boltaboev Murodbek Aybekovich

Moliyaviy savodxonlikni rivojlantirish davr talabi ... 203
X. I. Boyev

Banklarda chakana kreditlash turlari va ularni raqamli transformatsiya qilishning zarurligi ... 207
Axmedova Dilrabo Kurbondurdi qizi

Rasmiy ish bilan bandlik – aholining munosib turmush darajasini ta’minlash demak ... 216
Farhod Bagibekovich Xalimbetov

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i uchun qo‘llaniladigan soliq imtiyozlarining amaldagi holati va tahlili ... 220
Valiyeva Sayyora Xushbaqovna

Автомобильная промышленности развитых стран: становление, развитие, пути совершенствования ... 227
Назарова Раъно Рустамовна, Абдухамидова Мафтуна Турсуналт кизи

Влияние цифровизации на внешнеэкономическую деятельность ... 232
Шермаматова Ирода Ойбековна, Тиллаев Хуршиджон Сулаймон ўғли

ИИ в банковском бизнесе: ключ к конкурентной привлекательности ... 238
Фаттахова Муниса Абдухамитовна

Tijorat banklari kapitalining iqtisodiy mazmuni va uning tarkibi ... 243
Ergashev Axmadjon Maxmudjon o‘g‘li

Особенности банковского кредитования и факторы препятствующие финансово-кредитной поддержке субъектов сферы туристических услуг 248
Розоков Мухаммадазиз Мансурович

Factoring Operations in Banks 253
Boykabilova Iroda, Davronova Dilnoza Damirovna

Moliyaviy sektordagi aksiyadorlik jamiyatlarining korporativ strategiyasini shakllantirishda risklarni bartaraf etish 257
Jaxongirov Rustam Jaxongirovich, Xo'jamurodov Asqarjon Jalolovich

O'zbekistonning jozibador investitsiya muhitini yaratishda huquqiy asoslarni yanada takomillashtirishning ilmiy va amaliy zaruriyati 264
Oybek Elmuratov

Qurilish materiallarini ishlab chiqarish korxonalarning boshqarish tizimini takomillashtirish 268
Uzakova Umida Ruzievna

Tashkent Economy – Locomotive of the Country's Economy 274
Akramova Aziza Abduvohidovna, Maqsudov Bunyod Abdusamadovich

O'zbekiston Respublikasida ishbilarmonlik turizmining tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomilashtirish yo'llari 278
Musayeva Shoira Azimovna, Usmonova Dilfuza Ilhomovna

Mintaqalar iqtisodiyotining barqaror o'sishini ta'minlashda investitsiyalardan samarali foydalanish mezonlari va ularni hisoblash usullari 284
Norqobilov Nusrat Norsaitovich

Marketing strategiyasi: raqobatchilik sharoitida tadbirkorlik faoliyatini yuritishning rivojlantirilishi 288
Kutbitdinova Moxigul Inoyatovna, Matrizayeva Dilaram Yusubayevna

Mahalliy budjetlar mablag'laridan samarali foydalanishni ta'minlashning eng asosiy istiqbolli yo'nalishi 295
S. Y. Ismoilova

Atrof-muhitga zararsiz, tabiiy tarkibli korroziya ingibitorlari turlarini tahlil qilish 300
Qurbonova Firuza Solexovna

Oliy ta'lim muassasalarida xarajatlar smetalari ijrosi hisobini yuritish tartibi 306
AbdulAziz Norqo'chqorov Ziyadullayevich

Tijorat banklarining investitsion faoliyati samaradorligi va uni rivojlantirish yo'llari 312
Olimova Nodira Xamrakulovna

Baholangan majburiyatlar hisobini takomillashtirish 324
Ochilov Farxodjon Shavkatjon o'g'li

Qurilish-pudrat tashkilotlarida auditorlik tekshiruvida faoliyat uzluksizligini baholash 331
Tulovov Erkinjon To'lqin o'g'li

Основные направления развития инвестиционной деятельности предприятий 335
Махкамова Надира Саидмуратовна

Milliy statistika axborot tizimlarining funksional jihatlari va o'ziga xos xususiyatlarining tahlili 340
Otajonova Gulhayo Maqsud qizi

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini boshqarish axborot tizimini modellashtirish 345
Xudoyorov Laziz Niyozovich, Ergashova Nargiza Boboxonovna

Mamlakatimzda aksiz to'lanadigan tovarlarni soliqqa tortish usullari 351
Alimardonov Muxammadi Ibragimovich, Qarshiyev Daniyar Eshpulatovich

Iqtisodiy rivojlanish sharoitida investitsiya loyihalarini jalb qilingan mablag'lar orqali moliyalashtirishning zarurligi 357
Amonova Dilafro'z O'tkurovna

To'lov tashkilotlarini tashkil etishda xatarlarni boshqarish 362
Axmedov Miraziz Alisherovich

Korxonada inson kapitalini rivojlantirish tizimi va konsepsiyasini takomillashtirish imkoniyatlari 367
Hamrokulov M. O.

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida kichik sanoat zonalari faoliyatining zarurligi va iqtisodiy-huquqiy maqomi ... 375
Shodmonqulov Kamoliddin Murodillayevich

Bank tizimida marketing faoliyati orqali yangi innovatsion xizmatlarni joriy etishning zamonaviy holati ... 379
Raxmatov Temur Sotiboldiyevich

Экономическая сущность инновационной деятельности в банковском секторе ... 388
Шадиева Дилдора Хамидовна

Yengil sanoat taraqqiyotining xitoy tajribasi va undan oʻzbekistonda foydalanish imkoniyatlari ... 392
Jumaniyazova Feruza Rajabovna

Tut parvonasi zararkunandasining biologik tarqalishi va zararini oldini olish choralari ... 402
Oybek Toshtemirovich Karimov

Ijtimoiy adolat va ayollar huquqlari: kasbiy kamsitish ... 406
Iminova Nargizaxon Akramovna

Ishsizlik nafaqalari tayinlash va xalqaro tajriba ... 412
Sholdarov Dilshod Azimiddin oʻgʻli

Takroriy ekinlar urugʻini toʻgʻridan-toʻgʻri nol ishlov berish orqali ekadigan qurilmaga tushadigan yuklamaning nazariy tadqiqoti ... 418
Abdullayev Baxodirjon Valijon oʻgʻli

Banklarida jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashish tizimining roli ... 422
Abdullayeva Dildora Qudratovna

Biologik aktivlar hisobini moliyaviy hisobotning xalqaro standartari asosida tashkil etishning uslubiy jihatlari ... 425
Adxamov Samariddin

Barqaror iqtisodiy oʻsishga erishishda toʻgʻridan toʻgʻri xorijiy investitsiyalarning ahamiyati ... 430
Asqarova Mavluda Turabovna, Otajonova Charosxon Polvonquli qizi

Ilmiy-innovatsion iqtisodiyotda suv xoʻjaligini rivojlantirish muammolari, yechimlar va natijalar: fundamental asosda ... 435
Babadjanov Abdirashid Musayevich

Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobini yuritishning milliy va xalqaro standartlari ... 441
Maxamadaliyeva Mahliyoxon Maxamadmurod qizi

Tijorat banklari aktivlari va ularni samarali boshqarish nazariy asoslari ... 448
Masharipov Maxmud Bekturdiyevich

Tijorat banklarning moliyaviy faoliyatida yuzaga keladigan xavf-xatar va uning mohiyati ... 453
Rashidov Raximjon Iskandarovich, Abduraxmonov Anvar Akbar oʻgʻli

Kichik sanoat zonalarini barpo etish va rivojlantirish omillari va hozirgi holatining tahlili ... 459
Samijonov Musobek Gʻayratjon oʻgʻli

Moliyaviy menejment tizimi samaradorligini oshirishda raqamli marketing strategiyasidan foydalanish ... 466
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich

Oʻzbekiston Respublikasi moliyaviy tizimida byudjetdan tashqari jamgʻarmalarning ahamiyati va oʻrni ... 473
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Babanazarova Gulzar Ziuatdinovna, Ajibayeva Rauiya Maxsudovna

Aholi daromadlarini oshirishda asalarichilikning oʻrni ... 479
Xudayarova Zuxra Yuldashevna

Цифровые и традиционные методы сбора информации в маркетинговых исследованиях: сравнительный анализ ... 482
Бекназова Комилахон Миркамол қизи

Tijorat banklari faoliyatida iqtisodiy risklar va ularni nazariy asoslari ... 490
Burxonov Asliddin Asqar oʻgʻli

Biznes tuzilmalarini diversifikatsiya qilish modellari va usullari hamda innovatsion rivojlanish strategiyalarining qiyosiy tavsifi ... 497
Matyoqubova Dilfuza Olimboyevna

Тенденции развития пищевой промышленности Узбекистана 503
Назарова Раъно Рустамовна, Нигматуллаева Гульчехра Нуруллаевна

Soliq-bojxona siyosatining dolzarb masalalari va ularni takomillashtirish yo'nalishlari 509
Usmonov Kaxramonjon Akbaraliyevich

Статистический анализ факторов, влияющих на бренд молока и молочных продуктов в Узбекистане 513
Холдарова Фариза Тухтабаевна

Правовое регулирование рынка цифровых активов и криптовалют 519
Якубова Ш. Ш., Рашидов Рахимжон Искандарович

Efficiency of Internal Audit Service and Report Improvement: Control of Sanatorium-Wellness Institution 528
Shafkarov Fahriddin Khudaiberdievich

Development of Digital TV Services in the Conditions of Digitalization of the Economy 534
Farhad Karimov

Kichik biznes faoliyatida muhim muvaffaqiyat omillarini belgilashning ahamiyati va ularni baholash 538
Kabulova Nurgo'zal Umirbek qizi

Barqaror iqtisodiy o'sishni ekonometrik tadqiq etish 541
Muminova Maxbuba Abduvafoyevna

Korxonaning moliyaviy-xo'jalik faoliyati ko'rsatkichlarini baholash 548
Musurmonova Mahbuba Omonovna

Tadbirkorlik subyektlari tashqi savdo faoliyatini ichki tartibga solishni takomillashtirishning ayrim jihatlari.. 552
To'rayev Nurbek Muxammadovich

Temir yo'l transportida xizmat ko'rsatish jarayonini rivojlantirishning retseptiv tahlili 557
Raxmonov G'ayrat Ismatulloyevich

Strategik boshqaruv hisobi va uning uslubiyotini takomillashtirish masalalari 562
Sharipova Shoxida Abdinabiyevna

O'zbekiston Respublikasida "yashil" iqtisodiyotni qo'llab-quvvatlashning iqtisodiy mexanizmlari 567
Shodmonov Ruslan G'olib o'g'li

Institutsional investorlar faoliyatini tashkil etishning kontseptual jihatlari 574
Sultanov Maxmud Axmedovich

Tijorat banklari foydasini soliqqa tortishning ayrim me'yoriy-huquqiy asoslari 578
Turanov M. Sh.

O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotining rivojlanishida tijorat banklarining o'rni 586
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Babanazarova Gulzar Ziuatdinovna, Zubaydullayeva Zulayxo Karimovna, Kaxarova Dildora Erkinovna

O'zbekistonda tayyor kiyimlar bozori ko'lamini oshirishda marketing strategiyalarining samaradorligi 596
Urazov Mansur Musurmanovich

Yevropaga barqaror eksport va qishloq xo'jaligida yashil rivojlanish uchun
Mosh bozori strategiyalarining ta'sirini baholash 599
Valiyeva Aziza Anvar qizi

Rangli tasvirlarga raqamli ishlov berish jarayonlarini paralellashtirish 605
Xidirova Barchinoy Ilxomovna

Korxonalarda ishchi personal ehtiyojlarini motivatsiyaga ta'siri 610
Aripov Oybek Abdullayevich, Axmedov Muzaffar Shokirjonovich

Цифровые и традиционные методы сбора информации в
маркетинговых исследованиях: сравнительный анализ 615
Бекназова Комилахон Миркамол қизи

Iqtisodiyotning erkinlashtirilishi sharoitlarida kichik biznes sektori rivojlanishining imkoniyatlari 623
Botirova R. A., Sirojiddinov I. Q.

Positioning Textile Products in Competitive Strategy 626
Икрамова Нодира Бурхон қизи

Sanoatni tarkibiy oʻzgarishlar asosida maqbullashtirish va samaradorlik koʻrsatkichlarini prognozlash............ 631
Kasimov Azamat Abdukarimovich

Oʻzbekiston Respublikasi budjetini shakllanishida egri soliqlarni undirishning fiskal samaradorligi 638
Abdulxayeva Shahnoza Muxammadiyevna

Toʻqimachilik klasterlari eksport salohiyatini boshqarish masalalari.. 645
Mamasoliyev Gʻayratbek Maxamadyusupovich

Влияние плодородности почвы на урожайность хлопчатника в хлопково-текстильных кластерах Республики Каракалпакстан 650
Сагиева Молдир Оразбай кизи

KORXONALARDA ISHCHI PERSONAL EHTIYOJLARINI MOTIVATSIYAGA TA'SIRI

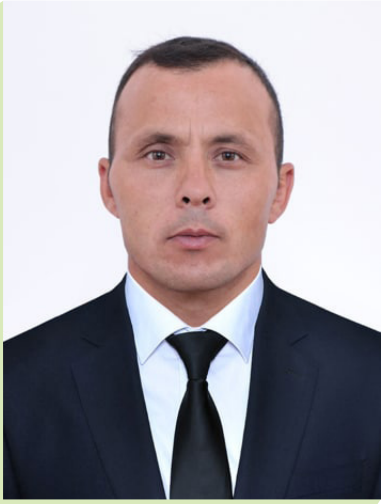

Aripov Oybek Abdullayevich
I.f.d., NamMQI iqtisodiyot kafedrasi mudiri

Axmedov Muzaffar Shokirjonovich
Namangan muhandislik-texnologiya instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada korxonalarda ishchi personalnning motivatsiyasiga bevosita ta'sir qiluvchi ehtiyojlarning nazariy va amaliy tahlillari yoritib berilgan. Personal ehtiyojlari va ularning motivatsiyaga ta'sirini aniqlash yuzasidan o'tkazilgan tahlillar yoritib berilgan. Shu bilan birgalikda, personal motivatsiyasiga ta'sir qiluvchi ehtiyojlarni o'rinli qondirish yuzasidan takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: personal, ehtiyoj, motiv, motivatsiya, motivatsion boshqaruv, motivatsion omillar, element, korxona.

Abstract: This article describes the theoretical and practical analysis of needs that directly affect the motivation of the working staff of enterprises. The analysis of personnel needs and their impact on motivation are highlighted. At the same time, suggestions were made for the appropriate satisfaction of needs that affect the motivation of personnel.

Key words: personnel, need, motive, motivation, motivational management, motivational factors, element, enterprise.

Аннотация: В данной статье описан теоретический и практический анализ потребностей, которые непосредственно влияют на мотивацию рабочего персонала предприятий. Освещены анализы потребностей персонала и их влияние на мотивацию. При этом были высказаны предложения по соответствующему удовлетворению потребностей, влияющих на мотивацию персонала.

Ключевые слова: персонал, потребность, мотив, мотивация, мотивационный менеджмент, мотивационные факторы, элемент, предприятие.

KIRISH

Yangi O'zbekistonni barpo etishda ishlab chiqarish korxonalarining o'rni beqiyosdir. Ishlab chiqarish rivojlanib borgan sari, davlat ham rivojlanadi. Ishlab chiqarishni rivojlanishi esa, bevosita oddiy ishchi personalga bog'liqdir. Rivojlangan davlatlar tajribasidan ma'lumki, qaysi mamlakatda inson qadrlanar ekan, u yerda doimiy rivojlanish bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 28.01.2022-y. PF-60-son "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmonida keltirilgan "Harakatlar strategiyasidan – Taraqqiyot strategiyasi sari" [1] tamoyiliga asosan ishlab chiqilgan ustuvor yo'nalishlar zamiriga e'tibor qaratadigan bo'lsak, bosh g'oya inson qadrini yanada oshirish ekanligini ko'rishimiz mumkin. Shuning uchun barcha olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlarimiz ham inson qadrini yuksaltirishga qaratilishi lozim bo'ladi.

Inson qadrini oshirish uchun albatta uning mavjud ehtiyojlarini e'tibordan chetda qoldirmaslik lozim.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Korxonalarda boshqaruvni tashkil etishda avvaldan ishchi personalning ehtiyojlari o‘rganib kelingan. Ishchining mehnat samaradorligiga ta’sir qiladigan zaruriy ehtiyojlarni ko‘plab xorijiy va maxalliy olimlar o‘z ilmiy ishlarida tadqiq etgan. Hozirgi globallashuv sharoiti, bu jarayonni doimiy olib borish kerakligini taqozo etadi.

XX-asrning 30-yillaridan keyin personal motivatsiyasining mazmunli tushunchalari paydo bo‘la boshlagandi. Bu nazariya asosida personalni harakatga keltiradigan ehtiyojni aniqlashga va shu asosida personalga ta’sir qilishga urinilgan. Eng keng tarqalgan nazariyalardan biri A.Maslouning ehtiyojlar nazariyasidir [2]. A.Maslou ishchi motivatsiyasini to‘liq uning ehtiyojlariga bog‘lab tadqiqotlar olib borgan.

D.Grinberg va R.Baronlar, A.Maslou nazariyasi ishni bajarishda ehtiyojlarni qondirishning bir necha samarali usullarini taqdim etishi yuzasidan tadqiqot olib borganlar [3]. Ya’ni, personalga mavjud ehtiyojlariga asosan motivatsiyalash tizimini. Ehtiyoj ta’minlangach, personal ehtiyoj darajasi o‘sib boradi.

O.I.Volgina o‘z asarlarida ehtiyojlar bilan ishlagan olimlardan yana biri K.Alderferning ERG nazariyasiga asoslanib ehtiyojlarni darajasi aniqlashga xarakat qilgan [4].

V.Travin esa motivatsiyaning mazmunli nazariyasiga hissa qo‘shgan olimlardan biri F.Gersbergning gigiyenik va motivatsion omillarga asoslangan tadqiqotlarni olib borgan [5].

Thuy Thi Diem Vo o‘z ilmiy ishlarida mehnat motivatsiyasida shaxsiy ehtiyojlarning rolini ochib berishga xarakat qilgan [6].

C.Wiley esa ilmiy tadqiqotlarida ehtiyojlar nuqtai-nazaridan o‘tkazilgan so‘rovnomalarni tahlilini ko‘rib chiqqan. Bu tadqiqotda so‘rovnomalar korxonalarda qanchalik muhim ahamiyat kasb etishi yoritilgan.

D.Pinkus ehtiyojlarni qondirilmasligi qanday oqibatlarga olib kelishi mumkinligi yuzasidan tadqiqotlar olib borgan [7].

Umuman olganda bugungi kunga qadar juda ko‘p olimlar aynan ehtiyojlarni motivatsiyaga ta’sirini o‘rganib kelishmoqda.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada ishchi personalga ta’sir qiluvchi motivlardan biri ehtiyojlarni o‘rganish, ijtimoiy so‘rovnomalar, baholash usuli, analiz, sintez, qiyosiy tahlil kabi usullarga asoslangan holda tadqiq etilgan. Tanlab olingan tikuv kiyimlari ishlab chiqarish korxonalarida ishchi personalni mehnat samaradorligiga bevosita ta’sir qiluvchi ularning zaruriy ehtiyojlari darajalarini aniqlashning usullari tahlil etilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

A.Maslou nazariyasi korxona personalini boshqarishda motivatsion tizimni ishlab chiqishda boshlang‘ich nuqtalardan biri bo‘lib hisoblanadi. A.Maslou ehtiyojlar nazariyasining asosiy kamchiligi shundaki, bir pog‘ona yuqori ehtiyojga o‘tishda undan avvalgi har bir pog‘ona ehtiyojlarning qondirilganlik darajasini o‘lchashning xech qanday usuli ko‘zda tutilmagan. Shu bilan birga bu nazariyada insondagi individual farqlar to‘liq inobatga olinmagan. Xususan, korxonalardagi hamma personal ham pog‘onalarni aynan shunday bosib o‘tmaydi. Biz tadqiqotimizda ishchi personalning ehtiyojlarini, uning motivatsiyasiga ta’sir qiluvchi elementlardan biri sifatida o‘rganib chiqdik.

Buning uchun biz Namangan viloyatidagi 4 ta bir turdagi mahsulotlar ishlab chiqaruvchi, ammo darajasi turli bo‘lgan korxonalarning ishchilarida ijtimoiy so‘rovnomalar o‘tkazdik. “Fazman tekstil” mchjdan 100 nafar, “Tekstil libos” mchj 100 nafar, “Istiqlol dizayn markazi” mchjdan 40 nafar, “Gian bros” mchjdan 37 nafar, jami 277 nafar ishchi personal jalb qilindi. Birinchi bosqichdagi so‘rovnoma ishchi personal motivatsiyasiga o‘z ehtiyojlari ta’sir darajasini aniqlashga qaratilgan bo‘lib, unda barcha tadqiqot obyektidan qatnashgan 277 nafar respondentlardan 236 to‘g‘ri fikr bildirganlarini tahlilga kiritildi. So‘rovnoma asosida respondentlarning demografik ma’lumotlari ham olindi va tahlil qilindi (1-jadval).

1-jadval: Korxonalar bo‘yicha respondentlarning demografik ma’lumotlari[8]

Respondentlar ma’lumoti	“Fazman tekstil” MChJ		“Tekstil libos” MChJ		“Gian Bros” MChJ		“Istiqlol dizayn markazi” MChJ	
	miqdor	foiz	miqdor	foiz	miqdor	foiz	miqdor	foiz
Jami	86	100,0	83	100,0	33	100,0	34	100,0
Shundan								
Erkak	6	7,0	5	6,0	2	6,1	2	5,9
Ayol	80	93,0	78	94,0	31	93,9	32	94,1

Shundan								
18-25	33	38,4	29	34,9	9	27,3	10	29,4
25-30	28	32,6	31	37,3	13	39,4	13	38,2
30-40	19	22,1	18	21,7	8	24,2	9	26,5
40-50	6	7,0	5	6,0	3	9,1	2	5,9
50 dan yuqori	-		-		-		-	-

Har bir korxona respondentlarini tahlil qilinganda, “Fazman tekstil” mchjdan 7,0% erkaklar va 93,0 % ayollar, shulardan 38,4 %i 18-25 yosh, 32,6 %i 25-30 yosh, 22,1 %i 30-40 yosh, 7,0 %i 40-50 yosh oralig‘ida ekanligini va 50 yoshdan yuqori respondentlar mavjud emasligini aniqlashimiz mukin. Korxonalardan tanlab olingan respondentlarning yosh oralig‘i bir-biridan katta farq qilmasligini ko‘rishimiz mumkin. Demografik tahlil ma’lumotlaridan tikuv kiyimlari ishlab chiqaruvchi korxonalarda asosiy ishchi personallarning 90-95 foizi ayollar ekanligini aniqlash mumkin.

Ma’lumotlarni o‘rganish natijasida 236 nafar respondentlarning fikrlari tahlil uchun kiritildi 1-rasm. Shundan 86 nafari “Fazman tekstil” mchj, 83 nafari “Tekstil libos” mchj, 33 nafari “Gian bros” mchj, 34 nafari “Istiqlol dizayn markazi” mchj ishchi personallaridan iborat. Tahlil natijalariga e’tibor qaratadigan bo‘lsak, “Fazman tekstil” mchjning 89,5 %, “Tekstil libos” mchjning 94 %, “Gian bros” mchjning 90,9 % va “Istiqlol dizayn markazi” mchjning 91,2 % ishchi perosnllardan iborat respondentlari zaruriy ehtiyojlar, ular uchun yuqori motivatsiya berishini ta’kidlagan.

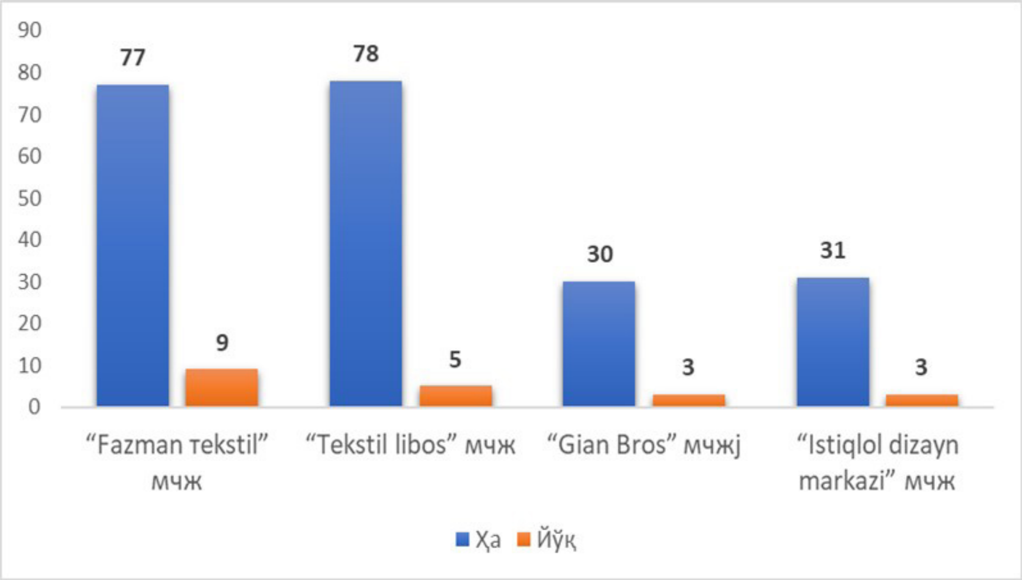

1-rasm: Ehtiyojlarning motivatsiyaga ta’siri[8]

Korxonalarni o‘rganish jarayonida individual suhbatlar o‘tkazildi. Suhbat natijalari ham so‘rovnoma natijalariga muvofiq keldi. Biz korxonalarda ishchi personalning yuqori turuvchi ehtiyojlari kuchli motivatsiya berishini aniqlab olganimizdan keyin, A.Maslouning ehtiyojlar piramidasiga asoslanib so‘rovnoma o‘tkazdik. So‘rovnomada 277 nafar respondentdan 252 tasi shundan “Fazman tekstil” mchj korxonasidan 90 ta, “Tekstil libos” mchjdan 89 ta, “Gian bros” mchjdan 37 ta, “Istiqlol dizayn markazi” mchjdan 36 ta respondentning fikrlari tahlil uchun qabul qilindi 2-rasm.

“Fazman tekstil” mchjda ijtimoiy ehtiyojlar 11,1%ni, tan olinishga ehtiyoj 2,2%ni tashkil qilib turgan holatda fiziologik ehtiyojlar 35,6% barqarorlikka ehtiyoj 27,8%ni, o‘sishga bo‘lgan ehtiyoj 23,3% ko‘rsatkichni bermoqda. “Tekstil libos” mchjda fiziologik ehtiyojlar 34,8%ni, barqarorlikka ehtiyoj 24,7%ni, ijtimoiy ehtiyojlar 13,5%ni, o‘zini va mehnatini tan olinishga ehtiyoj 4,5%ni, o‘sishga bo‘lgan ehtiyoj 22,5%ni tashkil qilmoqda. Bu ikki korxona ham ayni kunda fiziologik, barqarorlikdan tashqari, ishchilarning o‘sishga bo‘lgan ehtiyojlarini qondirishga harakat qilishlari lozim bo‘ladi. O‘z biznesini boshlaganiga endigina 3 yil bo‘lgan “Gian bros” mchjda fiziologik ehtiyojlar 56,8%ni, barqarorlik 21,6%ni, ijtimoiy 8,1%ni, tan olinishga ehtiyoj 8,1%ni, o‘sishga bo‘lgan ehtiyoj 5,4%ni tashkil etmoqda. Faoliyatida borgan sari marja orqaga ketayotgan “Istiqlol dizayn markazi” mchjda esa fiziologik 55,6%ni, barqarorlik 19,4%ni, ijtimoiy 11,1%ni, o‘sish 2,8 %ni tashkil etmoqda. Bu ikki

korxonada ayniqsa fiziologik ehtiyojlarni qondirishni, ya'ni ish haqi, mukofotlar tizimini qayta ko'rib chiqishni talab etiladi. Tahlil natijasida nisbatan barqarorlik ehtiyojlar ko'rsatkichini yuqori bo'lishligi rasmiy ish staji, ish va oila muvozanatiga erishish bilan bog'liq. Korxonalar buni ham e'tiborga olishlari lozim bo'ladi. Zaruriy ehtiyojlar borasida o'tkazilgan tadqiqotdan yana shu narsa ma'lumki, bugungi kunda oddiy ishchi personalda uzoq muddat fiziologik ehtiyojlar va barqarorlikka ehtiyojlar ustunlik qiladi. A.Maslou nazariyasi bo'yicha ishchi personalning ehtiyojlari fiziologik ehtiyojlardan boshlanib, u ishlab borgan sari uning ehtiyoj ham o'sib boradi. Shunday bo'lsada bu nazariyani bugungi kunga to'liq o'zini oqlamasligi tahlil jarayonida yaqqol isbotini topdi. Ya'ni ishchida qaysidir ehtiyoj boshqasiga qaraganda ustunroq bo'lishi mumkin, lekin aynan fiziologikdan boshlanmasligi mumkin. Ikkinchidan, ishchi o'z tabiatidan kelib chiqib qaysidir ehtiyojlarga zaruriyat sezmasligi ham mumkin. Yana shunisi ma'lumki, ishchi personalni motivatsiyasi faqatga ehtiyojlarga bog'liq emas. Tahlilga e'tibor qaratadigan bo'lsak, ayni kunda korxonalar yuqori e'tiborni fiziologik, xavfsizlik va o'sishga qaratishlari lozim.

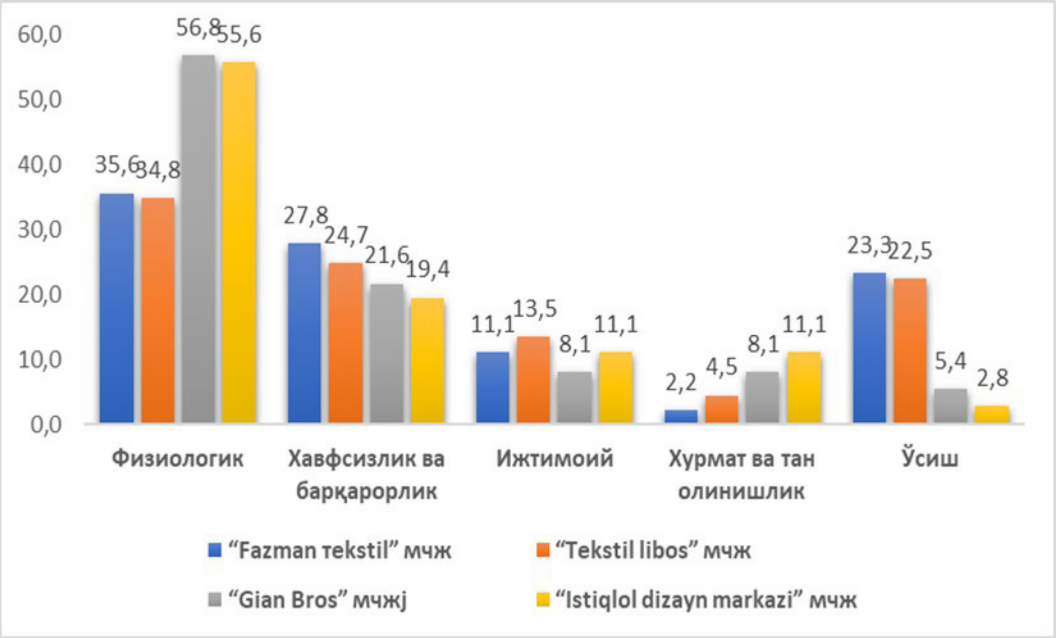

2-rasm: Ishchi personalning yuqori turuvchi ehtiyojlari tahlili[8]

Namangan viloyatida mavjud tikuv kiyimlari ishlab chiqaruvchi 49 ta korxonaning rahbarlaridan ishchi personalni motivatsion boshqaruvi va motivatsiyaga ta'sir qiluvchi omillar yuzasidan o'tkazilgan so'rovnomamizda sohadagi korxonalarda qo'nimsizlik darajasi o'rtacha 30-40 foizni tashkil qilayotganligi aniqlandi[9]. Aynan korxonada xavfsizlik va barqarorlikka ehtiyoj sezib turgan ishchilarning aksariyati, o'z ehtiyojlari qondirilmasligi natijasida, ularning aynan shu ehtiyojlarini qondirish imkoniyati bor bo'lgan korxonaga o'tib ketish holatlari kuzatilmoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Korxonalarni tadqiq qilish natijasida, ulardagi ishchi perosnalning mavjud zaruriy ehtiyojlarlarini o'z motivatsiyalariga ta'sir darajasini aniqladik. Umuman olganda ehtiyojlar doimiy ravishda motiv sifatida boshqaruv tizimining zaruriy elementlaridan biridir. Korxona rahbarlari asosiy raqobatda yutish uchun, joriy etilgan aniq motivlar orqali motivatsion raqobatda yutib chiqishlari lozim bo'ladi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatmoqdaki korxonalarda ishchi personallarning ehtiyoj darajalari foiz hisobida bir-biridan farq qiladi. Demak ehtiyojlarni o'rganish barobarida, aynan yuzaga kelayotgan zaruriy ehtiyojlarni hosil bo'lishiga ta'sir qiluvchi asosiy omillarni ham inobatga olish darkor. Shu bilan birga ishchilar ayni paytda faqatgina bitta ehtiyoj bilan chegeralanib qolmasligini ham unutmaslik darkor. Ishchining zaruriy ehtiyoji motivatsion sabablardan biridir.

Fikrimizcha ishchi personalning motivatsiyaga ta'sir qiluvchi ehtiyojlar bilan bog'liq aniqlangan muammolarga to'g'ri yechim topish uchun bo'limlar bilan ishlaydigan quyi pog'ona menejerlari doimiy ravishda ijtimoiy so'rovnomalar o'tkazib, tahliliy ma'lumotlar natijasida ishchi personal bilan jarayonni tashkil qilish lozim bo'ladi.

Korxonalarda o‘tkazilgan tadqiqot natijalaridan kelib chiqib quyidagi takliflarni ishlab chiqdik:

1. Ishchilardan doimiy ravishda ularni motivatsiyasiga ta’sir qiluvchi omillarni aniqlash yuzasidan ijtimoiy so‘rovnomalarni olib turish.
2. Tahlil natijalaridan kelib chiqqan holatda korxonalarda ishchilarni mavjuj ehtiyojlari yuzasidan ma’lumotlar bazasini shakllantirish.
3. Tikuv kiyimlari ishlab chiqarish korxonalarining ishlab chiqarish masterlari, ya’ni quyi pog‘ona menejerlari ishchilarning zaruriy ehtiyojlari yuzasidan doimiy nazorat olib borishini ta’minlash va imkoniyat darajasida ehtiyojlarni qondirish xarakatini qilish.
4. Moddiy va nomoddiy rag‘batlantirishlarni ham ishchilarning ehtiyojlari motivatsion tizimning bir qismi ekanligini unutmagan holda amalga oshirish. Faqat oylik maosh beradigan korxonalarda, ishchida mukofotga bo‘lgan ehtiyoji qondirilmasligi natijasida ham u ishni tashlab chiqib ketish holatlari kuzatilmoqda. Bu holatda yechim ayni mukofot motivini korxonada hosil qilishdan iborat bo‘ladi.
5. Korxonaning oliy maqsadi, qadriyatlari va ishlab chiqarish jarayoning o‘zini ham ishchining asosiy ehtiyojlaridan biriga aylantirish choralarini ko‘rish.
6. Tahlil natijaliga ko‘ra qo‘nimsizlikka olib keluvchi sabablardan biri ishchining ayni korxonada o‘zini xavfsiz his etmasligi bo‘lib, buni bartaraf etish uchun ishchilarni o‘z vaqtida rasmiy ish bilan ta’minlash choralarini ko‘rish.
7. Ishchining oylik maoshini uning yakuniy berayotgan qiymatiga bog‘lagan holda tizimli ravishda oshirib borish. Chunki tahliliy ma’lumotlar fiziologik ehtiyojlar yuqori ekanligini ko‘rsatmoqda.

Umumiy xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, ehtiyojlar asosiy motivlardan biri bo‘lib, ularning zaruriylari o‘z vaqtida qondirish yoki qondirilmasligi ishchining ishtiyoqiga bevosita ta’sir qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 28.01.2022-y. PF-60-son “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni. https://lex.uzdocs/5841063.
2. Кибанов А.Я., Баткаева И.А. Мотивация и стимулирование трудовой деятельности. 2010. Учебник. Москва Инфра-М – 66 с.
3. Гринберг Д., Бэйрон Д. Организационное поведение: от теории к практике. - М.: Вершина, 2004. -299 с.
4. Волгина О. Н. Мотивация труда персонала финансово-кредитных организаций / О.Н. Волгина; Под ред. Ю.Г. Одегова; Рос. эконом. академия им. Г.В. Плеханова. - М. : Экзамен, 2002. - 128 с.
5. Травин В.В. Менеджмент персонала предприятия: Учеб. - практ. пособие.- М.: Дело, 2003. – 135 с.
6. Thuy Thi Diem Vo. Work Motivation: The Roles of Individual Needs and Social Conditions. Behavioral Sciences 12 (2). February 2022. https://www.researchgate.net/publication/358643460.
7. J.David Pincus. The Consequences of Unmet Needs: The Evolving Role of Motivation in Consumer Research. Journal of Consumer Behaviour · June 2004. https://www.researchgate.net/publication/229469367.
8. Tadqiqot obyektlarida o‘tkazilgan so‘rovnoma ma’lumotlari asosida muallif ishlanmasi.
9. https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSe0l9fLDMY6bRSSlS6OvpUUjd2Oo2SCTP96-vrmBdkJw9DMRg/viewform?usp=sf_link.

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 5

© Materiallar ko'chirib bosilganda ""Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga
maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

""Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

""Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.